

การจัดการพื้นที่ด้วยอาหาร “มะตะปะบูยุด” จังหวัดปัตตานี เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ ส่งเสริมคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดไปสู่การสร้างวิสาหกิจชุมชน

Food Area Management “Mataba Puyud” Pattani Province to Develop Identity, Promote and Create Value of Marketing to Build Community Enterprises

อัยนา ญูพุทรานนท์

I-na Phuyuthanon

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University

ina@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งจากงานวิจัยเรื่อง ศิลปะชุมชน: กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชนผ่านอัตลักษณ์ท้องถิ่นปูยุด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา ค้นคว้าและวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านอาหารท้องถิ่น (มะตะปะ) ตำบลปูยุด อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชน ผ่านรูปแบบการจัดวางศิลปะวีดิทัศน์ (Video Installation) 3) ผลักดันและส่งเสริมชุมชนปูยุดให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชน เป็นงานวิจัยคุณภาพรวบรวมข้อมูลโดยวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ชุมชนก่อนที่จะเกิดกระบวนการศิลปะชุมชนนี้ มีผลต่อการพัฒนาทางด้านแหล่งท่องเที่ยวด้วยการประชาสัมพันธ์ที่ต่างไปจากภาพข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ กระบวนการศิลปะชุมชนได้เข้าไปมีส่วนปรับทัศนคติและสร้างความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือกัน การพูดคุยและการส่งเสริมเกื้อหนุนผ่านการทำมะตะปะบูยุด เห็นถึงความแตกต่างทั้งก่อนและหลัง ซึ่งได้เป็นแนวทางที่สำคัญกับพื้นที่ที่มีความหวาดระแวงจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมายาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2547 และภาพที่สื่อออกไปเป็นมุมเดียวที่คนภายนอกรับรู้โดยกิจกรรมทางศิลปะที่เกิดขึ้นในวิจัยครั้งนี้ จะเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการต่อยอดไปสู่วิสาหกิจชุมชนด้วยตัวคนในท้องถิ่น ที่มีอัตลักษณ์ของอาหารและศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น

คำสำคัญ: ศิลปะชุมชน, ตำบลปูยุด, สารคดีศิลปะ, ศิลปะวีดิทัศน์

Abstract

The objectives of this research are 1) to utilize a local cuisine called Mataba to investigate and evaluate community identity in Puyud, Pattani, 2) to employ a video installation to encourage neighborhood engagement and 3) to assist and promote the business community. This qualitative research collects data through the examination of documents, in-depth interviews, and community team. The results showed that the historical structure in the community prior to the process of community identity art form had an impact on the development of tourism attractions with a public relation that

was unique from the news tradition of the disturbance in the three southern provinces. The result has been an important indicator for the paranoid area, which has been long dominated by violence since 2004 by the news organization that presented a biased media depiction of people. The artistic activities that take place in this research will be a crucial mechanism that strengthens communities by extending to community collaboration with locals who have a variety of cuisine, arts, and culture identities outside of the broad sphere of religion.

Keywords: local art form, Puyud, Art documentaries, Video Installation

บทนำ

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ส่งผลกระทบในหลายพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชีวิต หนึ่งในพื้นที่ที่สำคัญคือ ตำบลปุยุด ซึ่งในที่มีเหตุการณ์ที่น่ากลัวนั้นกลับมีความสวยงามที่ถูกมองข้าม เพราะปุยุดเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ทางด้านอาหารโดดเด่นเป็นอย่างมาก นั่นคือ มะตะบะปุยุด ผู้วิจัยต้องการขับเคลื่อนการพัฒนาอาหารท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้ชุมชน อีกทั้งพื้นที่นี้ยังมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานเดิมตำบลปุยุดแบ่งการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน มีความสำคัญทางภูมิหลังประวัติศาสตร์ พ.ศ. 2230 สมัยราชอาณาจักรมลายูปัตตานี ราชวงศ์โกตามลหิยะเสื่อมถอยลง การปกครองไม่เป็นปกติสุข สมัยเจ้าเมืองลงยูนุส มีพี่น้องต่างมารดา 3 คนด้วยกัน คือ ระตูปกาลัน เจ้าเมืองสายบุรี ระตูปุยุด และอาลงตารับ ลงยูนุสได้สร้างมัสยิดปิตุกรือบัน คือ มัสยิดกรือเซะในปัจจุบัน ขณะที่มัสยิดจวนจะเสร็จ ระตูปกาลันได้ก่อการกบฏขึ้น ลงยูนุสจึงได้นำกองทัพไปปราบกบฏและได้เสียชีวิตลง ด้วยเหตุนี้ มัสยิดกรือเซะจึงถูกทิ้งร้าง เนื่องจากนายช่างได้หายสาบสูญไปพร้อมกับสงคราม หลังจากสุลต่านลงยูนุสถึงแก่กรรม ผู้ที่ได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองคนต่อมาคือ ระตูจระกัน และระตูปุยุด ตามลำดับ ในสมัยที่ระตูปุยุดเป็นเจ้าเมืองปัตตานี ได้ย้ายที่ตั้งเมืองปัตตานีไปตั้งที่บ้านปุยุดระยะหนึ่ง ปัจจุบันยังคงมีซากกำแพงดิน และไม้ไผ่ปลูกบนเนิน เป็นค่ายคูเมืองพอเห็นร่องรอยปรากฏอยู่ จึงนับได้ว่าครั้งหนึ่งตำบลปุยุด มีฐานะเป็นถึงเมืองหลวงแห่งราชอาณาจักรปัตตานี มีปราชญ์ผู้รู้เป็นพื้นฐานช่วยให้ชาวบ้านปุยุดในปัจจุบันได้รับการศึกษา อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นเมืองอู่อารยธรรมรวมถึงเป็นท้องถิ่นที่มีผลไม้มาก เช่น ทุเรียน ลองกอง เงาะ มังคุด ลำสาดี (องค์การบริหารส่วนตำบลปุยุด, 2563) เหตุนี้ทำให้ปุยุดเป็นที่สนใจของผู้สัญจรผ่านไปมา ประกอบกับมีวัฒนธรรมอาหารที่ดัดแปลงโดยคนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากแดนไกลเป็นลูกหลานตะเยาะหลีที่สืบทอดต่อกันมาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ โดยมีการนำเอาแป้งโรตีมานำมาพัฒนาสูตรเป็นแผ่นบาง มีไส้เนื้อสับและหอมใหญ่ที่ปรุงด้วยเครื่องเทศ จนกลายเป็น มะตะบะ ที่รู้จักกัน (อัล-อัยน์ บินตักวา, 2557) เกิดเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้ชุมชนได้เรื่อยมา

มะตะบะปุยุด เป็นอาหารท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นได้ ชุมชนมุสลิมใหญ่ริมถนนสายจังหวัดปัตตานีและยะลา ห่างจากตัวเมืองปัตตานีและยะลาไปประมาณ 10 และ 15 กิโลเมตร ถือเป็นพื้นที่ต้นกำเนิดมะตะบะแผ่นบาง สูตรเฉพาะตัว ร้านมะตะบะที่มีทั้งสองฟากฝั่งถนน จะเปิดขายหน้าบ้านเรียงกันไปหลายสิบร้าน แต่ละร้านมีหอมมะตะบะที่ทอดเสร็จจัดวางซ้อนกันไว้อย่างเป็นระเบียบ มีหลายรสชาติ ทั้งไส้เค็มหรือไส้เนื้อ และไส้หวานหรือไส้กล้วย อีกทั้งร้านค้าต่าง ๆ จะมีป้าย “มะตะบะ” หรือ “มะตะบะเจ้าเก่า” กำกับ ร้านจะมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงเดือนรอมฎอนของทุกปี ทุกร้านจะเปิดขายตั้งแต่เช้ามืดจนกระทั่งถึงช่วงก่อนพลบค่ำ

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน จึงมีแนวคิดที่จะนำภาพทางประวัติศาสตร์เรื่องเล่านี้ มาลงภาพจำที่มีต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการศิลปะชุมชนเข้ามาเป็นสื่อกลางด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชน เพื่อให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน

ด้วยเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ และใช้การทำมะตะบะท้องถิ่นย้อนรอยความทรงจำด้วยตัวบุคคลที่เป็นคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะก่อให้เกิดความโดดเด่นเฉพาะบางร้านหรือบางเจ้าเท่านั้นแต่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เป็นปึกแผ่น มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยมะตะบะปยุตมีลักษณะเฉพาะทั้งวัตถุดิบ กรรมวิธีการปรุงและการทอด รวมไปถึงการบรรจุใส่ห่อ มะตะบะปยุต จึงมีความสำคัญต่อการกล่าวถึงพื้นที่ชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชน ให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน และคงคุณค่าของวัฒนธรรมอาหารประจำถิ่นที่ได้สืบทอด

ผู้วิจัย จึงใช้การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสร้างแนวทางการต่อยอดผลิตภัณฑ์ ให้นำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาด และเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่ภาคสนาม ประกอบกับการใช้ข้อมูลกระบวนการศิลปะชุมชนด้วยกัน 3 ประเด็น คือ 1) การวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชนจากทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ และจากประสบการณ์ของตนเอง โดยกระบวนการทางศิลปะจะลงพื้นที่ไปสัมผัสกับชุมชน อาศัยการทำมะตะบะร่วมกัน รวมถึงการเล่าเรื่องราวในอดีตที่ได้สืบทอดกันมา 2) การระดมความคิดให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนผ่านการจัดวางศิลปะวิถีทัศน์ที่มีชื่อว่า เรื่องเล่ามะตะบะปยุต เพื่อได้มาซึ่งสูตรอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ นำไปสู่การพัฒนาคู่ค้าต่อยอดผลิตภัณฑ์ร่วมกัน ส่งผลต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน 3) ผลักดันและส่งเสริมชุมชนปยุตให้เป็นวิสาหกิจชุมชน โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม ยืดอายุให้เก็บได้นาน ทำให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่ม นำมาซึ่งรายได้ให้กับชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจด้วยวัฒนธรรมด้านอาหาร และได้สร้างเรื่องราววัฒนธรรมพื้นที่ด้วยกระบวนการทางศิลปะชุมชน
2. ได้สร้างคุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชนที่เข้มแข็ง ด้วยกลไกการมีส่วนร่วมจากศิลปะชุมชน และได้เผยแพร่ผลงานนิทรรศการศิลปะวิถีทัศน์สู่ภายนอก เพื่อการตลาดและการโฆษณาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ และแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านอาหารท้องถิ่น (มะตะบะ) ตำบลปยุต อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชน ผ่านรูปแบบการจัดวางศิลปะวิถีทัศน์ (Video Installation) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกันด้วยการเล่าผ่านวิดีโอ 3) ผลักดันและส่งเสริมชุมชนปยุตให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชน วิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลโดยวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยในชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชนผ่านอาหารท้องถิ่น หรือ มะตะบะ ผู้วิจัย ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยศิลปะ และการจัดวางศิลปะวิถีทัศน์ (มนัส สายแก้ว, 2562) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการประเมินเชิงคุณภาพตามกระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา แบ่งเป็น 5 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาตลอดจนตัดสินใจเพื่อกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้น 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่ใช้ 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี หรือด้านอื่น ๆ จากองค์กรภาคีพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางจิตใจ 5) การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นการประเมินว่าการที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด อาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผล

สรุปรวมยอด 5 ขั้นตอนข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบโครงสร้างการดำเนินการ และได้นำศิลปะเข้ามาผสมผสานในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง ข้อมูล เหตุการณ์ บริบทพื้นที่ และเศรษฐกิจ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาทั้งรูปแบบทุนทางวัฒนธรรมและวิสาหกิจชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยนำกรอบ 5 ขั้นตอนนี้ มาพัฒนาต่อเป็นโครงสร้างการทำงาน โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนย่อยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่สอง เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชน ผ่านศิลปะวิถีทัศน์ (Video Installation) คือ 1) การสรุปผลชุดข้อมูลภาคเอกสาร 2) การสำรวจพื้นที่ 3) การวางแผนเพื่อใช้รูปแบบ “ศิลปะชุมชน” เข้าไปมีส่วนร่วม 4) การสัมภาษณ์ 5) การสรุปผลข้อมูลทั้งด้านชุดข้อมูลและการลงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัย ได้มีกระบวนการผลักดันและส่งเสริมชุมชนปยุตให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม โดยให้เกิิดงานศิลปะประเภทวิดีโอเชิงสารคดี เกิดการตระหนักรู้ มีความสำนึกกรักในทุนเดิมทางวัฒนธรรมอาหารที่ตนมีอยู่ ด้วยการเริ่มจากงานศิลปะไปจนถึงการสะท้อนด้วยเทคโนโลยีร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้มีขั้นตอนที่เกี่ยวข้อง 5 ขั้นตอนย่อย คือ 1) ขั้นตอนการสร้างผลงานสร้างสรรค์ประเภทสารคดี 2) ขั้นตอนการสร้างวิสาหกิจชุมชน 3) ขั้นตอนการสร้างผลงานศิลปะวิถีทัศน์ 4) ขั้นตอนการเผยแพร่ผลงาน 5) สรุปผลจากกระบวนการ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชน

ภาพที่ 1 บทสรุปและผังข้อมูลศิลปะชุมชนปยุตผ่านมะตะปะ

ที่มา: ภาพถ่ายโดยทีมอัยนา ภูฤทธานนท์

การสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาและสร้างอัตลักษณ์ชุมชนปยุต

การสำรวจพื้นที่จากพื้นที่จริง คน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม โดยการสังเกตเพื่อการบันทึกข้อมูลนำเข้าสู่ขั้นตอนการวางแผนเพื่อใช้รูปแบบ “ศิลปะชุมชน” เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา คนในพื้นที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาหรือสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน ผู้วิจัย ใช้ศิลปะมาเป็นสื่อกลางส่วนหนึ่งในการทำให้เกิดพื้นที่พูดคุย ลดช่องว่างระหว่างกัน เกิดบรรยากาศเป็นกันเองมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนต่างก็มีส่วนร่วมซึ่งกัน

และกัน โดยผู้วิจัย ได้ให้ผู้เข้าร่วมชมสารคดีที่ได้เล่าเรื่องการทำมะตะบะที่เกิดจากผู้วิจัยในชั้นแรก ใช้ศิลปะชุมชนในการเชื่อมโยงความเป็นวิถีวัฒนธรรมของคนในชุมชนและบริบทพื้นที่ รวมถึงความต้องการในการพัฒนากับสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วยการทำกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและหาจุดเหมาะสมกับชุมชน ดังนี้

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วย “มะตะบะ” และขั้นตอนจัดหาข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัย จัดตั้งแผนการถ่ายทอดโดยใช้เทคโนโลยีนำผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อทำการคัดเลือกประชากร ดังนี้

1. สร้างศิลปะชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชนเอง

กิจกรรมเสวนาอาหารท้องถิ่น “มะตะบะ” ผู้เข้าร่วม ร้านมะตะบะ จำนวน 10 ร้าน ที่เปิดปกติไม่รวมถึงในวันสำคัญทางศาสนา คือ เดือนรอมฎอนของปีที่มีจัดขึ้น 1 เดือน 1 ครั้ง ต่อปี ตัวแทน ร้านละไม่เกิน 2 คน ดังหัวข้อ

- 1) ส่วนประกอบของมะตะบะ (โดยให้ทุกร้านที่เข้าร่วม ช่วยกันบอกถึงขั้นตอนการทำ วิธีการทำ)
- 2) บรรจุภัณฑ์ ที่ต้องใช้กระดาษห่อมาเป็นเวลายาวนาน (โดยให้ร้านที่เปิดนานที่สุดพูดถึงก่อน)
- 3) รูปร่างของมะตะบะ “สี่เหลี่ยม” และแบ่งบางที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นั้น กิจกรรมนำเสนอ

วิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านการทำ street art วาดภาพระบายสีกำแพง เพื่อบอกเล่าความเป็นมา ความเป็นอยู่ และจุดเด่นของชุมชน เปลี่ยนพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ให้กลายมาเป็นพื้นที่ทางศิลปะจากความร่วมมือของคนในชุมชน

2. สร้างประเด็นให้พื้นที่ชุมชนได้มีหัวข้อการแลกเปลี่ยนความคิดด้วยกิจกรรมการทำอาหารท้องถิ่นผ่านตัวชุมชน ด้วยกิจกรรมทำ “มะตะบะ” เริ่มจากสร้างพื้นที่ โดยให้ร้านจำนวน 6 ร้านเข้าร่วม โดยส่งตัวแทนร้านละ 2 คน จับฉลากแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4 คน เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 สร้างสูตรมะตะบะ 2 สูตร คาวและหวาน โดยคิดสูตรที่ต่างจากเดิม ใช้วัตถุดิบเดิม แต่เพิ่มเติมจากเดิม

กลุ่มที่ 2 นำสูตรมะตะบะกลุ่มที่ 1 มาทอดให้แตกต่างจากเดิม ทั้งรูปทรง เวลาการทอด วัตถุดิบที่ใช้ทอด

กลุ่มที่ 3 สร้างบรรจุภัณฑ์ ให้มีความแตกต่างจากเดิม เช่น เปลี่ยนสีกระดาษห่อหรือเปลี่ยนวิธีการห่อ

ผลสรุปกิจกรรมที่ได้ คือ การอภิปรายร่วมกันทำให้เกิดบรรยากาศใหม่ การช่วยกันทำงานเป็นทีม เห็นอกเห็นใจ และมีความคิดสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

3. สร้างรายได้ให้เข้าสู่ชุมชนด้วยการท่องเที่ยว

การนำสินค้า “ที่ขึ้นชื่อ” ของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าของชุมชน และจากกิจกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนช่วยให้รายได้กระจายลงสู่ชุมชน ด้วยการพัฒนาและยกระดับมะตะบะปูด ซึ่งเป็นต้นตำรับที่ไม่เหมือนที่อื่น ให้เป็นสินค้าประจำจังหวัดอย่างเป็นทางการ และนำเสนอออกไปขายในภูมิภาคอื่น ๆ รวมถึงมีการสร้างการรับรู้ด้วยการทำให้พื้นที่ภายนอกจดจำมะตะบะปูด และดึงดูดนักท่องเที่ยวผ่านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยการใส่อัตลักษณ์ของตำบลปูดไปในบรรจุภัณฑ์ด้วยภาษามลายูและลวดลายความเป็นมลายู

4. สร้างการประชาสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยี ในรูปแบบการสร้างสื่อให้ประจักษ์ต่อสายตาภายนอก โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกระดับ อีกทั้งได้รับความนิยมและมีความก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัด และยังมีแนวโน้มว่าจะได้รับความนิยมสูงขึ้นในอนาคต โดยวิธีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ มีดังต่อไปนี้

- สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ จัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดปัตตานี
- สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ จัดทำแผ่นพับ โปสเตอร์ ป้ายโฆษณา โดยติดตั้งในจุดที่มองเห็นได้ชัดเจน
- สื่อสมัยใหม่ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โซเชียลมีเดีย ด้วยการจัดทำและออกแบบ Facebook Fan page

ชุมชนปูด โดยนำเสนอ infographic ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับมะตะบะ และรูปภาพจากการทำกิจกรรมศิลปะชุมชน หรือจัดทำวิดีโอการทำมะตะบะปูด รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ นำไปเผยแพร่ลง YouTube Channel

- แนวคิดเกี่ยวกับชุดสื่อประชาสัมพันธ์ การเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ควรคำนึงถึงสิ่งสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ วัตถุประสงค์ (Purpose) ผู้อ่าน (Reader) และรูปแบบ (Format) พัฒนาเป็นโปสเตอร์อินโฟกราฟิก เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชน โดยจัดทำด้วยสีเส้นสวยงาม มีภาพและตัวอักษรที่อ่านง่าย ดูชัดเจน และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในรูปแบบวิดีโอ (Video) ซึ่งมีทั้งภาพและเสียงประกอบ เช่น ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวเป็นชุด ภาพโป๊วแสง

5. ใช้ศิลปะเล่าเรื่องด้วยสารคดีและวิดีโออาร์ต โดยการสร้างพล็อตและสตอรี่บอร์ดที่มาจากศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเสียงคนในชุมชน ประกอบด้วย เสียงพูดจากการสัมภาษณ์ ภาพการแต่งกาย สถานที่ และมะตะบะ

6. ใช้สื่อทางศิลปะเล่าเรื่องราวด้วยการจัดงานนิทรรศการศิลปะชั่วคราวระยะเวลา 1 เดือน มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนผ่านอาหาร “มะตะบะ” โดยวางแนวทางหลัก (Theme) ในการดำเนินเรื่อง

นิทรรศการจะประกอบด้วยสื่อภาพถ่าย วิดีทัศน์ เพื่อให้ผู้เข้าชมเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบลปยุตต์ได้โดยง่าย การจัดผัง (Lay-Out) ภายในนิทรรศการ จะเริ่มที่ส่วนต้อนรับและลงทะเบียน ต่อด้วยประวัติของงานวิจัย โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของตำบลปยุตต์ ลักษณะทั่วไปของวิถีวัฒนธรรมในชุมชน และเหตุการณ์ความไม่สงบพื้นที่ชุมชนไปกับการรับรู้ใหม่ด้วยอัตลักษณ์ด้านอาหาร เพื่อให้ผู้เข้าชมได้เข้าใจถึงที่มาของนิทรรศการ จากนั้นจึงจะเป็นส่วนที่แสดงถึงเรื่องราวของ “มะตะบะ” ประกอบด้วยที่มาของมะตะบะ วัตถุดิบและอุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการทำ

ขั้นตอนที่ 2 การจัดวางศิลปะวิดีโอทัศน์ (Video Installation) ให้เกิดการมีส่วนร่วมกันก่อนการเล่าผ่านวิดีโอ เครื่องมือและการพัฒนางานสร้างสรรค์จากชุดข้อมูลเอกสารและภาคสนามสำหรับการดำเนินการวิจัย
ขั้นตอนการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก

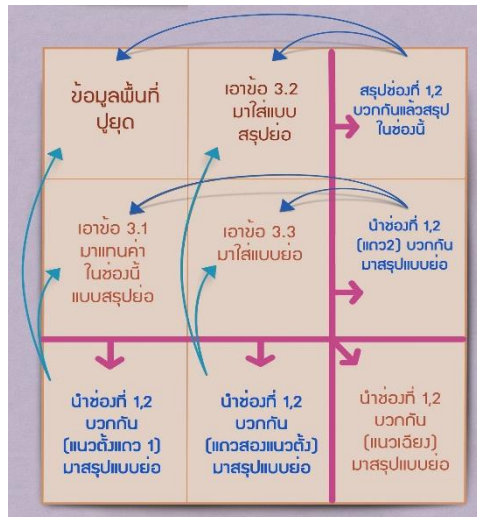

ภาพที่ 2 การสร้างสูตรเพื่อการถอดความไปสู่สารคดีศิลปะและศิลปะวิดีโอทัศน์

ที่มา: รูปภาพจากอัยนา ญูพธานนท์

การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา ผู้วิจัย ได้ใช้พื้นที่การพูดคุยผ่านการใช้สื่อกลางด้วยศิลปะประเภทสารคดีชื่อว่า “มะตะบะ” โดยให้ผู้เข้าร่วมได้นำเสนอแนวความคิดและความต้องการถึงการพัฒนาอาหารชุมชน

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาทับซ้อนกันใหม่ และสร้างสูตรการหาข้อสรุป โดยใช้หลักการถอดความแบบการเล่น XO สลับชุดข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุปใหม่ ต่อการสร้างภาพลักษณ์ใหม่จากคนในพื้นที่ด้วยการสร้างสารคดีและวิดีโออาร์ต ที่สะท้อนเรื่องเล่าผ่านสื่อดิจิทัล ชุมชนไปกับการสร้างคุณค่าอัตลักษณ์ท้องถิ่นใหม่ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 การสร้างสูตรเพื่อการถอดความไปสู่สารคดีศิลปะและศิลปะวิทัศน์

ที่มา: จากอัยนา ภูษิตานนท์

ตารางที่ 1 ตารางข้อความจากสูตรตั้งต้นเพื่อหาสัญญาณในการสร้างสรรค์ผลงานสารคดีศิลปะและศิลปะวิทัศน์

ข้อมูลพื้นที่ปยุต : ตำบลปยุต อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อยู่ทางตอนใต้ของไทย มี 7 หมู่บ้าน เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์	3.2 ขั้นตอนการสำรวจพื้นที่ - การสำรวจพื้นที่ หาภาพถ่ายจากพื้นที่จริงที่มีพื้นที่ คน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม จะเป็นการสำรวจเพื่อบันทึกข้อมูล	สรุป : - ภาพสิ่งแวดล้อมปยุต เช่น ถนน สะพานทุ่งนา สวน บ้านคน มัสยิด วัด - คนในปยุตที่ใส่ชุดผู้หญิง ผู้ชาย แบบอิสลาม และไม่ใช่อิสลาม
3.1 ขั้นตอนการสรุปผลชุดข้อมูล - ตำบลปยุต - เหตุการณ์ความไม่สงบในปยุต - ศิลปะชุมชน - อัตลักษณ์ชุมชนปยุต - ศิลปะวิทัศน์	3.3 ขั้นตอนการวางแผนเพื่อใช้รูปแบบศิลปะชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วม - สร้างศิลปะชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชนเอง - สร้างข้อถกเถียงพื้นที่ชุมชนด้วยกิจกรรม - สร้างรายได้สู่ชุมชนด้วยการท่องเที่ยว - สร้างประชาสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยี	สรุป : - การมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่คนในพื้นที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาหรือสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญ
สรุป : - ตำบลปยุต จังหวัดปัตตานี มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ เคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ความสวยงามและพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ถูกบดบัง จึงควรนำเอาศิลปะชุมชนมาใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยกานำมะตะบะมาสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และจะทำศิลปะวิทัศน์เพื่อถ่ายทอดเรื่องราว	สรุป : - นำเอาวิถีวัฒนธรรมของคนในชุมชนและบริบทพื้นที่ที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ตำบลปยุตมาเชื่อมโยงกับศิลปะชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม มีการสร้างรายได้ให้ชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวและถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านทางสื่อศิลปะ	3.4 ขั้นตอนการสัมภาษณ์ - ผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่นี้ คือพื้นที่การพูดคุยผ่านการใช้สื่อกลางด้วยศิลปะประเภทสารคดีชื่อว่า “มะตะบะ” ในการต่อยอดโดยให้ผู้เข้าร่วมได้นำเสนอ และนำเสนอถึงการพัฒนาอาหารชุมชนคือมะตะบะ

การรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่การสร้างคุณค่าด้วยเรื่องเล่าผ่านสารคดีและวิดีโออาร์ต

ชุดข้อมูลด้านการสร้างแนวคิดจากอาหารท้องถิ่นมะตะบะ ผู้วิจัย ใช้ผลที่ได้จากสูตรข้างต้นมาสร้างเป็นสารคดี โดยนำข้อมูลที่กลั่นกรองแล้วมาสร้างเป็นพล็อตเรื่อง ตามคำขวัญปยุต: ปยุตคนงาม ลือนามมะตะบะ ชนเลิคนกเขา เล่าขานทุเรียน พากเพียรช่างทอง เรื่องรองธุรกิจ โดยในวันปกติร้านมะตะบะที่ปยุตจะมีทั้งสองฟากถนน แต่ละร้านมีห่อ มะตะบะที่ทอดเสร็จตั้งเรียงราย ย่านนี้เขาประจำจะรู้ว่า “ครูเซ่งเจ้าเก่า” คือร้านเจ้าดำรับเก่าแก่ โดยเปิดขายหน้าบ้าน ทุกวันมาเกือบ 40 ปี โดยมี เสาตะแซ สามะ เป็นผู้สืบทอดสูตรของความอร่อยในปัจจุบัน

ชุดข้อมูลด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ประชากรในตำบลปยุตส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูถิ่นในการสื่อสาร วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวปยุต โดยทั่วไปทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม มีความนิยมเหมือนกัน คือ การนุ่งผ้าถุงหรือโสร่งทั้งหญิงและชาย ผู้ชายนุ่งผ้าโสร่งลายตาหมากรุก ผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าโสร่ง ปาเต๊ะ สวมเสื้อที่หาซื้อได้ตามท้องตลาด ผู้หญิงมุสลิมเมื่อออกจากบ้านจะแต่งกายแบบมิดชิด ใช้เสื้อแขนยาวและมีผ้าคลุมศีรษะ (กายกูปง) สวมเสื้อบานง หรือกุง หรือเสื้อประเภทท่อนที่ตัดเย็บแบบสากลหรือเสื้อยืด ขึ้นอยู่กับฐานะ วัย และการศึกษาของแต่ละบุคคล ส่วนชายมุสลิม เมื่อออกจากบ้านจะนุ่งผ้าโสร่ง สวมเสื้อแขนยาวหรือเสื้อยืดและจะมีผ้าโพกศีรษะ (ผ้าตริอเบ หรือชือแบ) หากไม่ใช่ผ้าโพกศีรษะก็จะใช้หมวกที่เรียกว่า กาบิเยาะ หรือชอเกาะ ผู้ชายมุสลิมส่วนใหญ่มักจะไปละหมาดกันที่มัสยิดทุก 5 เวลา และในเวลาช่วงเย็นเด็กจะไปเรียนอัลกุรอาน

ขั้นตอนที่ 3 ผลักดันและส่งเสริมชุมชนปยุตให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชน

การจัดการพื้นที่ด้วยมะตะบะปยุต เกิดขึ้นได้จริงทางการตลาด เดิมที่ท้องที่เป็นที่รู้จักกันจากอาหารชนิดนี้อยู่แล้ว แต่เพิ่มเรื่องเล่าของคนในชุมชน เกิดเป็นการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์มะตะบะให้มีความคงทน เก็บได้นาน โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อทำเป็นสินค้าส่งออก ซึ่งจะเป็นขั้นตอนและกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากที่กลุ่มชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง แต่เนื่องจากผู้วิจัย มีจุดริเริ่มการพัฒนามากจากศิลปะชุมชนนั้น เพื่อการประสานความเป็นหนึ่งให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์จึงต้องเป็นกระบวนการถัดไปหลังจากการเผยแพร่และการผลิตซ้ำทั้งสองทาง ได้แก่ วิถีโอมะตะบะจากชุมชนโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการโฆษณาผูกเรื่องราวอัตลักษณ์ที่ดีจากเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดการเล่าของคนในชุมชนผ่านมะตะบะ และการสร้างกลุ่มที่ต่อเนื่องอย่างเข้มแข็งไปสู่วิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์โดยอาศัยการตลาดช่วยสนับสนุนเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วย

วิสาหกิจชุมชนเริ่มจากการรวมกลุ่มของร้านขายมะตะบะ และบุคคลที่สามารถทำมะตะบะได้โดยใช้เวลาร่วมจากการประกอบอาชีพหลัก มาช่วยกันแปรรูปเพื่อพัฒนามะตะบะสูตรปยุตให้เป็นมะตะบะกึ่งสำเร็จรูปแช่แข็ง ให้สามารถเก็บไว้ได้นาน ทานโดยนำไปอุ่นร้อน แต่ยังคงรสชาติแบบมะตะบะปยุต สมาชิกในกลุ่มร่วมกันหาเทคนิคการผลิตและร่วมกันออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่น่าสนใจ ด้วยการใส่อัตลักษณ์ที่ปรากฏในชุมชนปยุตเข้าไป ทั้งลวดลายอิสลาม ภาษาอิสลาม ปัมลงบนห่อบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแผนชุมชนปยุตจากผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าชุมชนร่วมด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การผลักดันให้เกิดวิสาหกิจชุมชน

ผู้วิจัย ได้สร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชนด้วยการใช้ศิลปะชุมชนในเริ่มต้นโดยทำสารคดีเพื่อเล่าสู่ท้องถิ่นให้เกิดการแสดงออกแลกเปลี่ยนความคิด ขั้นตอนดังกล่าวส่งผลต่อการสร้างพื้นที่ในมิติใหม่ เช่น การช่วยเหลือกันภายในชุมชน โดยใช้อัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยยังได้เริ่มสร้างกลุ่มที่จะนำไปสู่วิสาหกิจชุมชน เบื้องต้นปรากฏเป็นการสังสรรค์เรื่องราวของมะตะบะจากเรื่องเล่าแต่ละร้าน และเก็บรวบรวมข้อมูลของอาหาร และประเมินผลที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ในขั้นประเมินผลการพัฒนาว่า การที่ชุมชนเข้าร่วมพัฒนาได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย และจากการประเมินแบบย่อยเป็นระยะ ๆ โดยผู้วิจัยได้ทำการประเมินไว้เดือนละ 1 ครั้ง ทั้งหมด

3 เดือนแล้วประเมินผลรวมสรุปแบบรวมยอด พบว่า การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมด้วยศิลปะชุมชนในพื้นที่ความขัดแย้ง เดือนที่ 1 มีร้าน เข้าร่วมเพียง 2 ร้าน รวม 3 คน เดือนที่ 2 มีผู้เข้าร่วม 3 ร้าน รวม 5 คน และเดือนสุดท้าย มีร้านเข้าร่วมจำนวน 10 ร้าน รวม 15 คน จากจำนวนของผู้ให้ความสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มากขึ้น ส่งผลให้ตามบรรลุดัชนีประสงค์

ผู้วิจัยได้สร้างผลงานศิลปะวีดิทัศน์ หรือ Video Art ขึ้นมา 1 ชิ้น ความยาว 5 นาที หลังจากขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้ถอดรหัสมาเป็นรูปแบบงานสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยมีความถนัดและทำอย่างต่อเนื่องร่วมเวลาเกือบ 15 ปี ซึ่งเป็นการนำมาเปิดฉายให้ผู้เข้าร่วมได้พิจารณา และหาข้อสรุปของผู้คนภายนอก อีกทั้ง ได้นำกระบวนการก่อนหน้ามาสรุปผล และประเมินผลจากการทดลองที่ได้ทำ จนสามารถเห็นข้อที่ก่อให้เกิดการพัฒนาไปได้มากกว่าที่เป็น ซึ่ง มะตะบะจะสามารถเปลี่ยนมุมมองได้มาก จากภาพพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ แทนที่ด้วยภาพวัฒนธรรมที่สวยงาม

จากตารางการคาดการณ์การตลาดจาก “มะตะบะ” ผู้วิจัยทำการสำรวจจากประชากรที่เข้าร่วมตอบแบบคำถาม 5 ข้อ ดังตารางที่ปรากฏ โดยมีประชากรตอบแบบสำรวจ 100 คน ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสร้างวิสาหกิจชุมชนจากเสียงของชุมชนและความน่าจะเป็นที่ตำบลปยุต

มะตะบะ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. คุณภาพอาหาร	56 (56%)	9 (9%)	35 (35%)	-	-
2. ความคุ้มค่ากับราคา	60 (60%)	40 (40%)	-	-	-
3. เป็นอาหารของฝากจากธุรกิจชุมชน	98 (98%)	2 (2%)	-	-	-
4. เป็นชุมชน แตกต่างจากที่อื่น ทันสมัย	88 (88%)	12 (12%)	-	-	-
5. สะท้อนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์จากชาวบ้าน	62 (62%)	38 (38%)	-	-	-

ผู้วิจัย ได้สอบถามจากร้านมะตะบะที่มีอายุการเปิดร้านมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้วยบทบรรยายที่จะนำไปสู่งานสร้างสรรค์เพื่อการโฆษณาด้วยเรื่องเล่าจากชุมชนด้วยวัฒนธรรมอาหาร ดังนี้

คำถาม

1. ความเป็นมามะตะบะ, เกี่ยวกับยุคอย่างไร, ส่วนผสมแตกต่างจากเดิมหรือไม่ และแตกต่างจากที่อื่นอย่างไร
ร้านมะตะบะครูเชิง กะเสาะ (70 ปี): มาจากสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวอินเดียเข้ามาในพื้นที่ปยุตได้สอนคุณยายให้ทำมะตะบะ หลังจากนั้นจึงดัดแปลงสูตรให้ถูกปากกับคนในพื้นที่ ใช้กะทิแทนแกงกะหรี่ผสมเครื่องเทศ
2. จุดเริ่มต้นของการขายมะตะบะ แล้วมะตะบะเป็นรายได้หลักในการดูแลครอบครัว ใช่หรือไม่ อย่างไร
ร้านมะตะบะครูเชิง กะเสาะ (70 ปี): เดิมคุณยายขายข้าวแกง แต่ในเดือนรอมฎอนจะขายมะตะบะ สืบทอดมาเป็นรุ่นที่สอง จนมีลูกค้ามาถามว่าทำไมไม่ขายตลอด จากนั้น จึงขายมะตะบะเป็นอาชีพและเป็นรายได้หลักของครอบครัว
ร้านมะตะบะนัซเราะห์ (3 ปี): ก่อนหน้านั้นในเดือนปอซอทำลูกนิบะ เมื่อเลิกทำแล้วจึงเปลี่ยนมาขายมะตะบะ ตั้งแต่ช่วงโควิด เพราะรายได้ดีกว่า และได้ทำงานทุกวัน
3. ตอนเริ่มเปิดขายดีไหม ขายได้เท่าไร ก็ลูก หรือขายได้ที่บาท ตอนปีไหน, แล้วตอนที่มิเหตุการณ์ความไม่สงบที่รุนแรงที่สุดในพื้นที่ปยุตนั้น ตอนไหน แล้วขายได้ไหม ขายได้เท่าไร ก็ลูก หรือก็บาท อย่างไร
ร้านมะตะบะครูเชิง กะเสาะ (70 ปี): รุ่นคุณยาย มะตะบะลูกละ 50 สตางค์ ไม่นับว่าขายได้ที่ลูก แต่ขายเฉพาะคนในพื้นที่ ปัจจุบันมีการขายฐานลูกค้า คนนอกพื้นที่เริ่มที่จะรู้จัก ช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบ ลูกค้าก็จะมาเรื่อย ๆ ไม่ได้มากเท่าไร รุ่นคุณยายจะมีสองร้าน ในปัจจุบันจำนวนร้านเพิ่มขึ้นในช่วงเดือนรอมฎอน และมี 10-20 ร้านในช่วงปกติ

ร้านมะตะบะนัซเราะห์ (3 ปี): ช่วงแรกขายไม่ค่อยดี พออยู่ได้ แต่ช่วงหลังก็เริ่มขายดี เพราะเริ่มมีลูกค้า

4). เปิดร้านแรก ๆ มีก็ร้าน เปรียบเทียบตอนนี้ ร้านเยอะขึ้นหรือน้อยลงอย่างไร, รายได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร

ร้านมะตะบะครูเซ็ง กะเสาะ (70 ปี): รายได้ของการขายมะตะบะช่วงหลัง จะมีการขายหลายช่องทาง เช่น ออนไลน์ หรือการจัดส่งทางรถขนส่ง และมีการรับหิ้ว ทำให้มีคนรู้จักเพิ่มขึ้น คนต่างจังหวัดได้ลิ้มลองมากขึ้น มีรายได้ดีขึ้น

ร้านมะตะบะนัซเราะห์ (3 ปี): ตอนที่เปิดร้านใหม่ ๆ มีประมาณ 10 กว่าร้าน และหลังจากนั้นไม่มีร้านใหม่แล้ว

5). อยากให้พูดคุยเจริญกว่านี้ มีคนเข้ามาเยอะมากขึ้นไหม, อยากให้พูดคุยพัฒนาอย่างไรบ้าง, อยากให้คนรู้จักมะตะบะพูดคุยว่ามีความแตกต่างจากที่อื่นอย่างไร, มะตะบะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับคนพูดคุยได้อย่างไร

ร้านมะตะบะครูเซ็ง กะเสาะ (70 ปี): อยากให้รัฐสนับสนุนให้มะตะบะเป็นอาหารท้องถิ่นของจังหวัด เป็นที่รู้จัก

ร้านมะตะบะนัซเราะห์ (3 ปี): อยากให้เจริญก้าวหน้ากว่านี้ และอยากให้คนนอกรู้จักพูดคุยมากขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น ร้านมะตะบะที่เข้าร่วมมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ออกแบบและนึกถึงอนาคตของชุมชนร่วมกัน มองศิลปะวิถีโอท็อปได้บันทึกทั้งในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงว่า เป็นประวัติศาสตร์อาหารของท้องถิ่นที่ต่อยอดได้

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้มีการทบทวนเนื้อหา และมีการถอดความหมายต่าง ๆ จากการวิเคราะห์ข้อมูล ว่าด้วยเรื่องการสร้างกระบวนการทั้งศิลปะชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ชุมชน การกระตุ้นและการเริ่มสร้างกระบวนการวิสาหกิจชุมชน และการสร้างศิลปะวิถีทัศน์ ผู้วิจัยได้นำผลงานสร้างสรรค์วิดีโออาร์ตมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ในข้อที่ 3, 2 และ 1 ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การแยกประเด็นจาก scene เพื่อการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะวิถีทัศน์ (Video Art) 2) การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ 3) สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลงานสร้างสรรค์ ดังต่อไปนี้

การแยกประเด็นจาก scene เพื่อการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะวิถีทัศน์ (Video Art) โดยความยาวของผลงานคือ 3 นาที 30 วินาที ประกอบไปด้วย 3 scene โดยแต่ละ Scene ดังนี้ ชุด Scene ที่ 1 มะตะบะ และร้านมะตะบะ ชุด Scene ที่ 2 บรรยากาศโดยรอบของตำบลปยุต และมะตะบะ ชุด Scene ที่ 3 ตลาดในเดือนรอมฎอน และมะตะบะ

ผู้วิจัยจัดวางองค์ประกอบภาพเคลื่อนไหวที่ใช้ทั้งภาพและเสียง ให้เห็นมิติของเสียงที่ไม่ปรากฏในภาพ และภาพที่ไม่ตรงกับเสียงในบางขณะ นั้นเพื่อให้สัมผัสด้วยความรู้สึกว่า สิ่งที่เห็นไม่ใช่ภาพทั้งหมดที่มี และเสียงที่ไม่ปรากฏก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มี เพราะผู้วิจัย ต้องการสร้างความคุ้นเคยกับความรู้สึกที่นึกถึงต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ด้วย สิ่งที่ผู้ชมจะได้เห็นและได้ยินจะแตกต่างไปโดยสิ้นเชิงต่อภาพจำที่ผ่านมา ซึ่งวิเคราะห์แต่ละ Scene และแต่ละ Cut ที่ให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงความสวยงามของวิถีชีวิตคนในตำบลปยุต การสื่อภาพการมีส่วนร่วมแต่ละร้าน ประกอบขึ้นเป็นชุมชน

ภาพที่ 4 scene ที่ 1 cut ที่ 1/2

ที่มา: อัยนา ญูพทยานนท์, 2565

ภาพต่อมาคือ ผู้วิจัยต้องการให้เห็นมะตะบะที่ห่อหุ้มด้วยพลาสติกใสสำหรับห่ออาหาร และกระดาษแผ่นสีเหลือง จัตุรัสที่มีโลโก้ร้าน เบอร์โทรศัพท์และที่ตั้งร้าน โดยบรรยากาศที่นำเสนอจะเป็นความพร้อมต่อการขายสินค้า ที่ทำซ้ำจนชำนาญ อีกทั้งยังให้เห็นวัสดุ อุปกรณ์ โต๊ะ เก้าอี้ ที่จัดวางให้ใช้งานได้ง่ายและรวดเร็ว ด้านการจัดวางองค์ประกอบภาพเคลื่อนไหว ผู้วิจัยต้องการเคลื่อนไหวภาพจากกำแพงสีเขียวมายังมะตะบะที่เรียงรายเป็นระเบียบ และให้เห็นอาคารสถานที่ ดึกแถว อันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเมืองปยุต ใช้คือสีเขียวเนื่องจากเป็นความนิยมในยุคหนึ่งของคนในพื้นที่ที่ต้องการจะสร้างสีสันและความสงบสุข ส่งผลให้เกิดสภาวะอารมณ์ต่อความงามในจิตใจด้วย จากผลวิเคราะห์ที่ต้องการสื่อสารไปยังผู้ชมถึงกลิ่นอายแห่งความเชื่อมั่นในการระลึกเสมอและยืนหยัดด้วยศานาอีกด้วย ด้านเสียงประกอบ ผู้วิจัยได้ใช้เสียงประกอบที่เกิดขึ้นจริงและคู่ขนานกัน โดยภาพที่ปรากฏเป็นเช่นไร เสียงก็จะปรากฏเป็นเช่นนั้นด้วย เสียงกระดาษ และถุงพลาสติก เสียงการพูดคุย ที่ได้ยินในภาพเคลื่อนไหวนี้จะสะท้อนเรื่องราววิถีชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 5 scene ที่ 1 cut ที่ 1/4

ที่มา: อัยนา ฤๅษฐานนท์, 2565

การจัดวางองค์ประกอบภาพเคลื่อนไหว ผู้วิจัยได้ตัดภาพมาที่การตบแป้งให้แบนราบกับพื้นโต๊ะ และการตีสะบัดแป้งให้แป้งขยายออกกว้างขึ้น การตบด้วยปลายนิ้ว สลับกับอุ้งมือ เพื่อให้แป้งที่ปั้นมาขนาดเท่ากัน และขยายใหญ่มากที่สุด ให้ใส่ไส้ได้พอดี พร้อมกับมือที่เต็มไปด้วยเนยผสมน้ำมัน สะท้อนให้เห็นกระบวนการที่สำคัญที่กว่าจะมาเป็นมะตะบะต้องใช้ความประณีต จึงอยากชวนมองขั้นตอนนี้ให้มากที่สุด ด้านเสียงประกอบ ใช้เสียงจริงแบบการตบตีที่คู่ขนานไปกับภาพจากการวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนปยุต สามารถสร้างวิสาหกิจชุมชนได้ด้วยการใช้อัตลักษณ์ “มะตะบะ”

อภิปรายผล

สารคดีศิลปะ และกระบวนการศิลปะชุมชนที่เกิดจากการถ่ายทำแบบ Pre-Pro-Post-Product ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างอย่างเป็นระยะ ทั้งนี้ในด้านของการพัฒนาชุมชน ชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่จะเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารตัวตนของตนเอง ผู้วิจัยได้ทำกิจกรรมให้ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง และให้คนภายนอกพื้นที่ได้รับรู้อย่างจริงจังและตรงไปตรงมา ผลงานสารคดีศิลปะนี้ จึงเป็นสภาวะการณ์ของคู่ตรงข้ามกับภาพข่าวต่าง ๆ ที่เผยแพร่ความรุนแรงอยู่เสมอ ดำเนินเรื่องราวจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนเอง ตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งคือ การที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โดยสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม ส่งผลให้สารคดีมีการดำเนินเรื่องที่นำเสนอจากความร่วมมือของคนในชุมชนในการเผยแพร่ข้อมูลอย่างเต็มที่ สารคดีที่ถูกแบ่งออกเป็น 3 ช่วงตามวัตถุประสงค์สามข้อ แต่ละช่วงได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากการกำหนดเรื่อง เนื่องจากมีการลงพื้นที่สำรวจ และสัมภาษณ์ ชุดข้อมูลจึงมีการแก้ไขอยู่ตลอดเวลา

การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง พบว่า การเริ่มต้นด้วยการเปิดฉากมะตะบะอยู่บนกระต๊อ นั้น เสมือนการเกิดขึ้นของสูตรมะตะบะจากการคิดค้นของคนในพื้นที่เช่นกันที่เกิดจากประวัติศาสตร์บอกเล่า ทำให้ผู้รับชมรับรู้เรื่องราวอย่างเจาะจง เสมือนการทำให้เท่าทัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยกันเอง สัมมนา เสวนา หรือในบริบทอื่น ๆ ก็ตาม เมื่อยุคสังคม

เปลี่ยนเป็นยุคดิจิทัล ความคิดคนก็เริ่มเปลี่ยน เช่นเดียวกันกับมะตะบะที่ถูกทำซ้ำจากรุ่นสู่รุ่นที่อาจมีเปลี่ยนแปลงจากเดิมบ้างเล็กน้อย การรับรู้แบบมีข้อจำกัดก็เปลี่ยนไป ฉะนั้น ฉากแรก จึงเป็นการเชื่อมต่อกับคนดูว่า ผู้วิจัยกำลังจะพูดเรื่องอะไร ฉากนี้จะประกอบไปด้วย วัตถุดิบ วิธีการทำ ขั้นตอนทำมะตะบะอย่างละเอียด โดยมาจากหลายร้านที่ทำขายจริงในวันนั้น ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับมุมมองที่ใช้สายตาแทนตัวตนของผู้ขายหรือแม่ค้ามะตะบะด้วย อีกทั้งยังสอดแทรกความเป็นพื้นที่และการค้าการขายของชุมชนนี้ที่มีความแตกต่างและเฉพาะเจาะจงมาก ไม่ใช่แค่เรื่องศาสนา แต่ยังหมายถึงอุปนิสัยของคนในชุมชน ผู้วิจัยต้องการสะท้อนความเป็นมนุษย์ ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ วิถีแบบพึ่งพาอาศัยกัน

การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ข้อที่สองและสามพบว่า ฉากต่อมาจะเป็นการพูดถึงบริบทพื้นที่ทางกายภาพ ชนงานสารคดีศิลปะได้ปรากฏทั้งทางด้านการวางตำแหน่งร้านค้า ตลาด ถนน โดยเป็นการสะท้อนความเป็นชุมชนที่มีถนนตัดผ่านจวบจนมาสู่ร้านมะตะบะที่เป็นตลาดให้แก่ผู้คนที่สัญจรผ่านไปมา พบว่า การเป็นถนนตัดผ่านนี้สามารถสร้างวิสาหกิจชุมชนได้อย่างแน่นแฟ้น มากกว่าการเป็นกลุ่มก้อนกระจุกอยู่บริเวณหนึ่งของพื้นที่ชุมชนเท่านั้น ในทางจิตวิทยา คือ จะทำให้ทุกคนที่อยู่แนวนั้นได้สนิทสนมรู้จักกันมากขึ้น และมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน รถที่มาจะเลือกจอดได้ทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่จะจอดร้านค้าที่เขียนป้ายหรือมีการเปิดมาเป็นเวลายาวนาน เป็นเสียงจากผู้ซื้อ ทั้งนี้ ร้านที่เปิดขึ้นมาใหม่ไม่ถึง 5 ปี ก็สามารถสร้างรายได้ได้ไม่น้อย ชี้ให้เห็นว่าผู้ซื้อให้ความสำคัญกับชื่อ มะตะบะปยุต รสชาติคงจะไม่แตกต่างกัน

การอภิปรายข้อที่สามพบว่า ในฉากสุดท้ายที่สร้างความประทับใจได้ดีที่สุดคือ ผู้คนทั้งที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือบริเวณใกล้เคียง ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับเทศกาลที่ทำให้ร้านค้ามะตะบะเปิดมากที่สุดคือเดือนรอมฎอน โดยในปี พ.ศ. 2565 นั้นตรงกับเดือนเมษายน ผู้วิจัยเลือกใช้ช่วงเวลาในเดือนนี้เพื่อถ่ายทำ แสดงให้เห็นถึงเทศกาลที่ให้ความสำคัญต่อการละศีลอด อาหารท้องถิ่นนี้ ไม่เพียงแต่แบ่งบอกถิ่นอายุแห่งวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังบอกถึงอัตลักษณ์ที่เชื่อมต่อไปยังศาสนา สู่การย้ายถิ่นฐานก่อนหน้าด้วย ทำให้มะตะบะมีเสน่ห์มากต่อคนในชุมชนปยุต ที่หากมีมะตะบะขายแล้ว หาได้ไม่ยากนัก แต่ไหนเลยจะสู้มะตะบะปยุตได้ แสดงถึงความเข้มแข็งของคนในพื้นที่ชุมชนอย่างมาก

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปสู่การพัฒนา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐควรให้การส่งเสริมการให้ความรู้ทางการตลาดผ่านช่องทางผู้ใหญ่บ้าน และควรสนับสนุนให้เกิดรายได้ในครัวเรือนที่ขาดต้นทุนการผลิตแต่สามารถทำมะตะบะได้ และรัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนได้สร้างตลาดมะตะบะในช่วงเดือนรอมฎอน และสามารถส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้

ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ 1) ควรจัดประชุมภายในชุมชนเพื่อความต่อเนื่อง สร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากอดีต ปัจจุบันและอนาคตต่อไปเพื่อให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน 2) ควรมีกิจกรรมปฏิบัติการทำมะตะบะ ให้มีบุคคลภายในและนอกเข้ามามีส่วนร่วมอย่างน้อยสามเดือนครั้ง 3) ควรมีการจัดอบรมด้านการตลาด การสื่อสารข้อมูลด้วยเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านอัตลักษณ์มะตะบะปยุต

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ 1) ควรส่งเสริมการจัดการอัตลักษณ์ผ่านมะตะบะปยุต โดยการสืบค้นที่มาทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างคุณค่า ซึ่งเป็นหนึ่งในการให้บริการแก่ลูกค้าที่มาจับจ่ายซื้อกลับไป เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ควรมีการต่อยอดทางการผลิตวิเทศน์ที่ให้เกิดการเข้าถึงได้ง่ายในยุคดิจิทัล 2) ควรมีการศึกษาถึงทัศนคติของคนในชุมชนด้านการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นกว่าเดิม 3) ควรศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และสาเหตุที่ทำให้เกิดวิสาหกิจชุมชน และการดำเนินงานของชุมชนนี้ที่ยังไม่เป็นกลุ่มก้อนหรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์อื่นได้อีก

เอกสารอ้างอิง

- มนัส สายแก้ว. (2562). *ศิลปะวีดิทัศน์*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2564, จาก <http://kruthinkandan.net/home/images/dataktd/article/software/video/vedio-11.pdf>
- องค์การบริหารส่วนตำบลปุยุด. (2563). *ประวัติความเป็นมาปุยุด*. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2565, จาก <https://www.abtpujud.go.th>
- อัยนา ภูยุตานนท์. (2565). วิดีโอ อาร์ต: มะตะบะ ปุยุด. [วิดีโอ ไฟล์]. จาก <https://www.inaphu.com/creative.html>
- อัล-อัยน์ บินตักวา. (2557). “มะตะบะปุยุด” สัญลักษณ์มลายูคูเมืองตานี. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2565, จาก <https://fatonline.com/2747>.

Translated Thai References

- Abtpujud. (2020). *History of Pujud*. Retrieved from <https://www.abtpujud.go.th/index.php?p=1> (in Thai)
- Aul-ai Binkawa. (2014). *Mataba Pujud*. Retrieved from <https://www.abtpujud.go.th> (in Thai)
- I Na Phuyuthanon. (2022). Video Art: MATABA Phuyut, [Video file]. Retrieved from <https://www.inaphu.com/creative.html>
- Manas Saikaew. (2019). *Video Installation*. Retrieved from <http://kruthinkandan.net/home/images/dataktd/article/software/video/vedio-11.pdf> (in Thai)